

Иво Хаджумишев:

„АРХИВЪТ ГИПСЪН“

**Д-р Богдан Филов – фотографии и описания
от научната му мисия през 1912–1913
Завръщане в България**

Историята на тази изложба звучи като приказка, която ще си позволя да ви разкажа.

Преди няколко години по време на една кратка специализация за организиране и съхранение на фотографски колекции в най-големите музеи на САЩ бях поканен на вечеря от семейство Гипсър.

Познавах Нели отдавна – сега бях представен на съпруга ѝ Роберт.

Той скромно каза, че се занимава с финанси, с което напълно ме обезоръжи, защото за добро или лошо съм много далеч от тази прамамлива и опасна област.

Малко преди да бях отегчил домакините си напълно с безкрайните си истории, споменах името на сър Стивън Рънсиман – стар приятел на три поколения от семейството ми, чиято книга „ИСТОРИЯ НА ПЪРВАТА БЪЛГАРСКА ИМПЕРИЯ“, публикувана през 1930 година, бяхме успели да издадем в България едва през 1993-та...

Тук Роберт Гипсър се оживи и разказа приключенията, през които е минал негов приятел – един от известните антиквари на Ню Йорк, докато се добере до книгата „A HISTORY OF THE FIRST BULGARIAN EMPIRE“ от Steven Runciman, първо издание от 1930.

Роберт искал да подари на съпругата си именно тази книга, свързана с историята на нейната Родина, за рождения ѝ ден. И го направил!

Като че ли това беше ключът към всичко, което последва: още на тази вечеря семейство Гипсър ми предложи да финансират в разумни граници проект, свързан с моите познания, посредством „Американска фондация за България“.

Спомних си, че непосредствено преди отпътуването ми за Америка уважаван български колега ми беше говорил за масив от стари стъклени негативи на паметници на културата, снимани по време на Балканската война, които се продават и има реална възможност да попаднат в ръцете на колекционери извън България.

Без да знам дали тези негативи са още в България, предложих на семейство Гипсър да насочим вниманието си именно към тях.

Във фантазиите си стигнахме до идеята, ако имаме щастие негативите да бъдат купени, да направим изложба и евентуално книга от най-интересните изображения.

Още там – в Ню Йорк – предложих, след като изпълним идеята си, този масив от визуална информация да бъде подарен от семейството на Главно управление на архивите, за да бъде сигурно, че оригиналите няма да бъдат повече застрашавани от изсягане в чужбина.

Решихме архивът да бъде поставен на дигитален носител, за да може лесно да бъде използван от Археологическия музей при БАН, Етнографския институт с музей при БАН, Националния исторически музей, Военноисторическия музей, както и други институции във или извън страната, които биха проявили научен интерес към тази тема.

Бях силно развълнуван от спонтанното решение на Нели и Роберт да съхранят за България тези частици визуална памет за историята.

Но не само това. В дарителското намерение имаше още нещо – архивът да бъде достъпен, а не укриван, и главно върнат на България.

Това, което не споделих с тях тогава, но вече бях решил още в първия момент, когато заговорихме на тази тема, беше „работното“ име на този проект – ако изобщо имаме шанс да го осъществим: „Архивът Гипсър“.

Малко след завръщането ми в България държах в ръцете си седемнадесетте кутии със стъклени негативи, датирани 1912–1913 година.

Започнах да сканирам изображенията работно, в малки форми, за да може да се работи с тях бързо и лесно.

Номерирах кутиите от 01 до 17 в реда, в който ги получих. По-късно установих, че те не са били подредени хронологично, но реших поне на този етап да запазя номерацията такава. Тя поне показва реда, по който тези уникални фотографии възкръсваха пред очите ми.

Всяка кутия беше лаконично надписана вероятно от човека, който ги е проявявал или архивирал, както следва: Одрин, Лозенград, Баба-ески, Виза 541–555, Филипи – Силиврия – Македония 1913 (разни), Солун – Кукуш, Солун – Дедеагач – Ениджевардар, Кавала – Бунархисар, Скеч – Енидже – Булустра, Серес – Бурукале, Женско – Дойран – Струмица – Водоче, Скулптури Солун, Надписи, Надписи Солун, Разни (имената на населените места са от описанията на д-р Филов)

Много рядко се срещат стъклени негативи с конкретен надпис.

Това направи трудна задачата за идентификацията.

Повечето учени не бяха в състояние да разпознаят категорично паметниците, които не са емблематични.

Същото се отнася и до населените места, които не са изрично описани върху кутиите или върху самите стъклени негативи.

Ето защо ви моля, ако разпознаете личности, които са на фотографии, неназован паметник или населено място, които виждате в тази изложба, да ги назовете. Ще бъде прекрасно, ако разпознаете някой от нашенците от тези фотографии – моля, назовете ги! Ако откриете грешка в названията или обобщението на даден паметник, моля да ме поправите.

Спасението гоиде буквално дни преди подреждането на изложбата.

По съвет на близък до Етнографския институт археолог потърсих книгата Богдан Филов, „Пътувания из Тракия, Родопите и Македония 1912–1916“, съставена от Петър Петров, издана на Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1993 година.

По изумителен начин започнаха да се съгласяват описанията от първата част на ДНЕВНИК НА ПЪТУВАНЕТО В МАКЕДОНИЯ И ОДРИНСКО 22 октомври – 23 ноември 1912 и 16 декември – 26 април 1913 г. на д-р Богдан Филов и фотографии, подбрани за изложбата.

Най-сетне се откри ключ към тези забележителни фотографии!

Консултацията в Археологическия музей показва, че във фотографско отношение от експедициите на д-р Филов има съхранен албум от последната фаза на експедициите от 1916 година, а за негативите е отбелязано, че отдавна са счупени.

От командировъчните заповеди, издавани от министъра на просвещението по онова време Иван Пеев за всичките пътувания на д-р Филов и екипа, за който е бил отговорен, никъде не е упоменато име и длъжност фотограф на експедициите.

В замяна на това при много от описанията в дневника Богдан Филов казва: „снимах“ или „снимахме“. Това ме навежда на мисълта, че това са фотографии, които вероятно в голямата си част са направени от самия него. Или – за да бъде честен – много бих желал това мое предположение да е вярно...

Във всички случаи формулировката „Д-р Богдан Филов – фотографии и описания от научната му мисия през 1912–1913 година“ е максимално близо до истината и изложбата се опитва да докаже това.

